

12. Савонюк Р.Ю. Слідчий як суб'єкт кримінально-процесуального доказування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Р.Ю. Савонюк. – К., 2001. – 230 с.
13. Арсеньев В.Д. Вопросы общей теории судебных доказательств в советском уголовном процессе / В.Д. Арсеньев. – М.: Юр. лит., 1964. – 180 с.
14. Лупинская, П.А. Доказывание в советском уголовном процессе: учебное пособие / П. А. Лупинская. – М.: ВЮЗИ, 1966. – 103 с.
15. Ляш А.О. Докази і доказування в кримінальному судочинстві: навч. посібник / А.О. Ляш, С.М. Стахівський. – К.: Університет «Україна», 2005. – 216 с.
16. Фаткуллин Ф.Н. Общие проблемы процессуального доказывания / Ф. Н. Фаткуллин. – Казань, 1976. – 207 с.
17. Белкин А.Р. Теория доказывания: научно-методическое пособие / А.Р. Белкин. – М.: НОРМА, 1999. – 429 с.
18. Яновська О.Г. Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія / О.Г. Яновська. – К., 2011. – 303 с.
19. Попелюшко В.О. Судовий розгляд кримінальної справи: навч. посіб / В.О. Попелюшко. – К., 2006. – 234 с.

УДК 343.131

О.В. Ткач
здобувач

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

МЕЖІ ВТРУЧАННЯ В ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

У статті, на підставі результатів наукового аналізу чинного вітчизняного законодавства та міжнародних договорів ратифікованих Верховною Радою України, висвітлених точок зору науковців та практиків, а також правозастосовної діяльності, досліджуються поняття «приватне життя особи», «таємниця приватного життя» та визначення меж втручання в приватне життя особи з боку держави в кримінальному провадженні.

Ключові слова: кримінальне судочинство, приватне життя особи, втручання в приватне життя, таємниця приватного життя, особиста недоторканність.

В статье, на основании результатов научного анализа действующего отечественного законодательства и международных договоров ратифицированных Верховной Радой Украины, освещенных точек зрения ученых и практиков, а также правоприменительной деятельности, исследуются понятие «частной жизни личности», «тайна частной жизни» и определения пределов вмешательства в частную жизнь личности со стороны государства в уголовном производстве.

Ключевые слова: уголовное судопроизводство, частная жизнь личности, вмешательство в частную жизнь, тайна частной жизни, личная неприкосновенность.

In this paper, on the basis of scientific analysis of current national legislation and international agreements ratified by the Verkhovna Rada of Ukraine highlighted perspectives of scholars and practitioners, and law enforcement activities, we investigate the concept of "individual privacy", "privacy" and defining the boundaries of intervention in private lives of individuals by the state in criminal proceedings.

Keywords: criminal justice, individual privacy, interference with privacy, privacy, personal integrity.

Постановка проблеми. Правове забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, який закріплений в Конституції України. Згідно зі статтею 3 Основного закону України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. В новому Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК України) [2] надано увагу інтересам особи та регулюванню втручання в її приватне життя, так як одним з основних напрямків діяльності держави є захист

людини та громадянина, забезпечення поваги до приватного життя людини, дотримання його недоторканності. Дослідження та аналіз цих принципів та засад, передбачених не лише Конституцією України, а й такими міжнародними документами як Загальна декларація прав людини, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейська конвенція про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню та інших міжнародних договорів ратифікованих Верховною Радою, дають змогу надати визначення як приватному життю особи, так і межах втручання в нього в кримінальному провадженні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням визначення поняття, сутності приватного життя та меж втручання в нього в кримінальному процесі присвячені праці таких науковців, як Ю.П. Аленіна, В.М. Бесчастного, В.В. Гевка, В.О. Гринюка, Ю.М. Грошевого, В.М. Корнукова, Е.Ф. Куцевої, О.П. Кучинської, М.М. Михеєнка, В.Т. Нора, І.Л. Петрухіна, М.А. Погорецького, В. Ф. Погорілка, М.М. Полянського, Д.Б. Сергєєвої, В.С. Шадріна, В.П. Шибіка, М.Є. Шумила, Н. В. Устименко, О.Г. Яновської та інших.

Метою цього дослідження є визначення меж втручання в приватне життя особи в кримінальному провадженні на підставі аналізу законодавства України, міжнародних договорів ратифікованих Верховною Радою України та матеріалів правозастосовної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Людина як особистість повинна характеризуватися не тільки різноманітною включеністю в соціальні зв'язки, а й своєю індивідуальністю. Суспільство, охороняючи індивідуальність і приватне життя особистості, визнає за нею певний рівень свободи. Користування індивідуальною свободою і недоторканністю приватного життя одна з невідмінних умов функціонування демократії та правової держави. Поняття «особиста недоторканність», «приватне життя», безперечно пов'язані з поняттям «індивідуальна свобода» та не лише пов'язані, а й витікають з нього. Справжня індивідуальна свобода передбачає заборону на незаконне насильницьке втручання держави в приватне життя людини, а також гарантії охорони життя, честі, гідності та особистої безпеки кожного члена суспільства. Обмеження права на недоторканність приватного життя можливо тільки у випадках, передбачених законодавством.

Ніяка автономія особистості від держави, суспільства чи будь-якої соціальної групи неможлива, якщо громадянину не гарантується таємниця певних сторін його приватного життя. Законодавство України спрямоване закріпити найбільш важливі юридично визначені процедури реалізації відповідних прав, механізм попередження їх порушень, порядок захисту і відновлення порушених прав і свобод людини приватного життя людини та визначити обсяг втручання в нього з боку інших людей, суспільства в цілому та держави.

Міжнародним співтовариством вироблені стандарти, що отримали визнання в якості основоположних начал у забезпеченні та захисті права на недоторканність приватного життя як невід'ємного права людини, які знайшли закріплення в Загальній декларації прав людини, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції СНД про права та основні свободи людини. Зокрема недоторканність приватного життя як основне право людини зазначене у ст. 8 Європейської Конвенції про Захист прав людини та основних свобод [3].

Один з перших документів Організації Об'єднаних Націй – «Загальна декларація прав людини» встановила певний загальний стандарт в забезпеченні захисту приватного життя особи. Стаття 3 Загальної декларації проголошує три взаємопов'язаних права, а саме: право на життя, право на свободу, право на особисту недоторканність. В статті 5 проголошується заборона на жорстоке, нелюдське чи таке, що принижує гідність поводження або покарання; стаття 7 передбачає право кожного на рівний захист законом; стаття 8 передбачає ефективне поновлення в правах компетентними національними судами; а безпосередньо 12 стаття закріплює захист від свавільного втручання в приватне і сімейне життя, посягання на недоторканність житла та таємницю кореспонденції або посягання на честь та репутацію. В цих та інших стандартах Декларації відображені ті загальнолюдські цінності, які необхідні для достойного розвитку, забезпечення прав і законних інтересів людини та громадянина [4].

Невтручання у приватне життя передбачене ч. 1 ст. 7 Кримінального процесуального кодексу України, як одна складова загальних засад кримінального провадження, а ст. 15 цього ж кодексу гарантує невтручання у приватне (особисте і сімейне) життя, але для виконання завдань кримінального провадження збір, зберігання, використання та поширення інформації про приватне життя особи має місце та застосовується виключно у відповідності до чинного законодавства [5, с. 22–23]. На думку Яновської О.Г. кримінально-процесуальна діяльність або кримінальне судочинство в цілому – це різновид складної соціальної системи та загальне спрямування розвитку кримінально-процесуальних відносин, спрямоване на підвищення ефективності кримінального правосуддя [6, с. 80].

Положення Конституції України, що направлені на захист приватного життя людини були роз'ясненні в рішенні Конституційного Суду України, у справі № 1-9/2012 від 20 січня 2012 року за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України, в якому, даючи офіційне тлумачення частин першої, другої статті 32 Конституції України. В цьому рішенні Конституційний Суд України зазначив, що інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-

які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Така інформація про фізичну особу та членів її сім'ї є конфіденційною і може бути поширена тільки за її згодою, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [7].

Ключову роль у регулюванні інформаційних правовідносин відіграє закон України від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ «Про інформацію» [8]. Він визначає поняття «інформація» як документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі. Аналогічне визначення містить ст. 200 ЦК: «Інформацією є документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі» [9].

На думку Н. В. Устименко, особисте життя (приватне життя) – це «сукупність особистих немайнових благ, що знаходять своє правове закріплення в особистих немайнових правах, метою яких є забезпечення свободи й незалежності людини визначати за своїм розсудом поведінку в житті, виключаючи будь-яке втручання сторонніх осіб, за винятком випадків, прямо передбачених законодавством» [10, с. 5]. І. Л. Петрухін до сфери особистого життя відносить спілкування людей на неформальній основі, сферу сімейного життя, родинні і дружні стосунки, домашній устрій, інтимні та інші особисті відносини, симпатії й антипатії, спосіб життя, захоплення, творчість, сімейний бюджет, розпорядження приватною власністю, стан здоров'я, житло, дії громадян у нотаріальних конторах та кредитно-фінансових установах, листування, телефонні розмови, особисті папери і документи тощо [11, с. 10–13].

На наш погляд, поняття «приватне життя особи» має включати обставини особистого існування людини, таємницю віросповідання, конфіденційність творчого і духовного життя; обставини життєдіяльності людини, дані щодо здоров'я, фізичного і інтелектуального розвитку людини; інтимні стосунки; обставини як безпосереднього особистого спілкування з іншими людьми (розмов віч-на-віч), так і спілкування шляхом використання поштово-телеграфних, телефонних, комп'ютерних та інших технічних комунікацій; взаємовідносини в сім'ї, спілкування та стосунки з іншими людьми, зміст приватних щоденників, листів та записок, образ життя та всі інші конфіденційні обставини існування людини, які вона сама не вважає потрібним або можливим розголошувати.

Саме поняття «приватне життя» тісно пов'язане з поняттям «таємниця приватного життя». І. Л. Петрухін зазначав, що для кожної людини різні види таємниць (лікарської, адвокатської, переписки й т. д.) являють собою зміст права громадянина на недоторканність його особистого життя [11, с. 13–14]. Законодавство визначає таємницю як певного роду відомості, розголошення (передача) яких може нанести збиток інтересам її власника. Таємниця приватного життя охоплює різні сторони індивідуальної життєдіяльності особи (інтимні сторони, звички, здоров'я, фізичні та фізіологічні особливості, засоби особистого спілкування, здійснювані особою юридично значущі дії, фінансові справи та тому подібне). У зв'язку з цим право на таємницю приватного життя включає в себе таємницю:

- Особистої інформації (Закон України «Про інформацію»);
- Таємницю сповіді (Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації»);
- Усиновлення (удочеріння) (Сімейний кодекс України ст. 226-231);
- Кореспонденції та телефонно-телеграфних повідомлень (Цивільний кодекс України ст. 306);
- Слідчих дій (Кримінальний процесуальний кодекс України ст. 387);
- Нотаріальних дій (Закон України «Про нотаріат» ст. 8);
- Медичну таємницю (Основи законодавства України про охорону здоров'я від 1992 р. – ст.ст. 39-1 і 40, Цивільний кодекс України ст. 286);
- Адвокатську таємницю (Закон України «Про адвокатуру» ст. 9);
- Банківську таємницю (Закон України «Про банки і банківську діяльність» ст. 60-62);
- Інші дії юрисдикційних органів [1, с. 47].

Всі ці види таємниць можна віднести до інформації з обмеженим доступом, та наскільки гарантоване їх збереження та на яких підставах держава може порушувати їх зміст, прямо залежить ступінь свободи особи, її недоторканність. Усі компоненти права на недоторканність приватного життя утворюють певну єдність – комплексний правовий інститут, який складається з норм різних галузей права [13, с. 13]. При всьому різноманітті проявів приватного життя громадян стосовно хорони таємниці приватного життя всіх їх об'єднує те, що мова йде про інформацію конфіденційного характеру, доступ сторонніх осіб до якої можливий тільки за згодою громадянина, або в силу прямої вказівки закону на використання цієї інформації без його згоди, але зі строгим і ретельним дотриманням підстав, умов та порядку її отримання та використання.

Виходячи з вказаного вище ми вважаємо «таємницею приватного життя людини» – відомості (інформація) про людину, про різні сторони її життєдіяльності, про події та явища, що відбуваються в її житті, і які вона вважає необхідним зберігати в таємниці та розголошення яких завдасть шкоди (матеріальну та моральну) її інтересам.

В кримінальному провадженні обмеження права на втручання в приватне життя за обсягом інформації визначається обставинами, що підлягають доказуванню. Обмеження права на втручання в приватне життя за обсягом інформації здійснюється в рамках з'ясування предмета та меж доказування. Відповідно до проведеного аналізу законодавства можна прийти до висновку, що основними вимогами до інформації про особисте життя є:

- 1) інформація про приватне життя повинна бути отримана на законних підставах;
- 2) відомості повинні бути отримані від належного суб'єкта;
- 3) дані про приватне життя повинні бути дійсно необхідними для встановлення обставин, що входять у предмет доказування.

Висновок. Отже, вважаємо, що межі втручання в приватне життя це – обставини особистого існування людини, таємниця віросповідання, конфіденційність творчого і духовного життя; обставини життєдіяльності людини, дані щодо здоров'я, фізичного і інтелектуального розвитку людини; інтимні стосунки; обставини як безпосереднього особистого спілкування з іншими людьми (розмов віч-на-віч), так і спілкування шляхом використання поштово-телеграфних, телефонних, комп'ютерних та інших технічних комунікацій; взаємовідносини в сім'ї, спілкування та стосунки з іншими людьми, зміст приватних щоденників, листів та записок, образ життя та всі інші конфіденційні обставини існування людини, які отримані від належного суб'єкта на законних підставах та являються необхідними обставинами в кримінальному провадженні. Зважаючи на викладене вище можна дійти висновку, що наукові дослідження проблем захисту приватного життя людини та визначення меж втручання в приватне життя людини залишаються дискусійними, а нормативно закріплені гарантії невтручання в приватне життя відповідно до нових положень Кримінального процесуального кодексу України усувають прогалини в забезпеченні виконання норм Основного закону України та інших нормативних актів, ратифікованих Верховною Радою, але потребують подальшого удосконалення.

Література

1. Конституція України // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 1996. – № 30. – 49 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // *Відомості Верховної Ради України*. – 2013 р. – № 9-10. – Ст. 474.
3. Європейська Конвенція про Захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 р. / Док. ООН/ PES/ 217 А / упоряд. Ю.К. Качуренко // *Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи*. – К.: Наук. думка, 1996. – С. 18-24.
5. Петрухин И.Л. *Личная жизнь: пределы вмешательства* / И.Л. Петрухин. – М.: Юрид. лит., 1989. – 192 с.
6. Яновська О.Г. *Концептуальні засади функціонування і розвитку змагального кримінального судочинства: монографія* / О.Г. Яновська. – К.: Прецедент, 2011. – 303 с.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради від 20.01.2012 р. № 2-рп/2012: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-12>.
8. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII // *Відомості Верховної Ради України*. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
9. Цивільний кодекс України // *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
10. Устименко Н. В. *Таємниці особистого життя людини та їх цивільно-правова охорона: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.03* / Н. В. Устименко. – Х., 2001. – 20 с.
11. Петрухин И.Л. *Личные тайны (человек и власть)* / И.Л. Петрухин. – М.: Изд-во ИГиП РАН, 1998. – 232 с.
12. Лихова С. *Конфіденційна інформація як об'єкт кримінально-правової охорони* / С. Лихова // *Прокуратура. Людина. Держава*. – 2005. – № 4. – С. 47-48.
13. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Науково-практичний коментар: у 2 томах* / За загальною редакцією авторів В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 1. – 2012 – 768 с.